

خلاصه شب امتحانی درس علوم و فنون 3

تاریخ ادبیات دوازدهم

#دوره ی بازگشت

محدوده زمانی: از انقراض دولت صفویه تا آغاز سلطنت فتحعلی شاه قاجار یعنی در دوران حکومت های افشاریه، زندیه و ابتدای قاجاریه

ویژگی های شعر و ادبیات دوره بازگشت:

۱- نبود رشد و شکوفایی قابل توجه در تاریخ ادبیات ایران

۲- روی برگرداندن شاعران از سبک هندی

(اما هنوز تأثیرهایی از سبک هندی و مکتب وقوع در آثار شاعران مشاهده میشود)

انجمن های ادبی این دوره:

۱. انجمن ادبی اصفهان

مشتاق اصفهانی به همراه چند تن دیگر از ادیبان در زمان نادرشاه و کریم خان زند آن را اداره میکرد.

۲. انجمن ادبی نشاط

مؤسس آن عبدالوهاب نشاط

۳. انجمن ادبی خاقان

پس از تأسیس ادبی انجمن نشاط، به ریاست فتحعلی شاه قاجار در تهران تشکیل شد.

نکته: با روی کار آمدن سلسله قاجار و تثبیت حکومت مرکزی، بازگشت به شیوه گذشتگان، پررونق تر از دوران گذشته شد.

هدف انجمن ادبی خاقان: رهایی شعر فارسی از تباهی و انحطاط اواخر دوره ی صفوی و در دوره های بعد از آن بود اما برای رسیدن به این هدف راهی جز تقلید نداشتند و این امر باعث پیدایش سبک بازگشت شد.

روش انجمن ادبی خاقان: تقلید از آثار پیشینیان و سرودن شعر به سبک دوران گذشته

سبک بازگشت یعنی حد واسط سبک هندی و سبک دوره‌ی بعد یعنی دوره‌ی بیداری

عوامل تأثیرگذار در ایجاد نهضت بازگشت ادبی:

۱- غارت کتابخانه‌ی اصفهان

۲- توجه به ادبیات در دربار قاجاریه و رونق دوباره‌ی شعر و شاعری و مدح شاهان

۳- ضعیف شدن جامعه در اثر شکست ایران از روسیه تزاری

علل پیروی و تقلید شاعران دوره بازگشت از اسلوب های کهن:

* فقر فرهنگی حاکم بر جامعه

* سستی و رخوت حاکم بر ادبیات

* سبک‌هایی که شاعران این دوره (در سطوح مختلف زبانی، ادبی و فکری) از آنها تقلید کرده اند:

* سبک‌های خراسانی و عراقی را مورد توجه قرار دادند و زبان، تخیل و اندیشه (آن دو سبک را) در سبک بازگشت، تکرار نمودند.

دسته بندی شاعران این دوره براساس تقلید از قالب های شعر گذشتگان:

قصیده سرا:

تقلید از سبک‌های کهن خراسانی و عهد سلجوقی: صبای کاشانی، قآنی شیرازی، سروش اصفهانی ← گروهی از شاعران

غزل سرا:

تقلید از سبک عراقی (حافظ و سعدی): مجمر اصفهانی، فروغی بسطامی، نشاط اصفهانی ← گروهی دیگر

نکته مهم: هرچند شاعران این دوره موجب نوآوری و تکامل شعر فارسی نشدند اما از این جهت اهمیت دارند که توانستند شعر را از

حالت سستی که در اواخر سبک هندی به وجود آمده بود نجات بخشند.

هاتف اصفهانی: از مشهورترین و معروف ترین شاعران این عصر است

افول سبک بازگشت و حرکت به سوی دوره ی بیداری

محدوده زمانی: از اواسط دوره قاجار تا امضای فرمان مشروطیت

علل شکل گیری دوره ی بیداری:

- * انتقاد از شعر دوره ی بازگشت از اواسط دوره ی قاجار
- * طرح موضوعات جدید در جامعه و ادبیات
- * ورود اصطلاحات و لغات غربی در شعر
- * در این دوره ورود شعر به میان مردم - شاعران خود را وقف مردم کردند
- * توجه داشتن به محتوا بیش از صور خیال و جنبه های شاعرانه
- * تأثیر تحصیل کردگان و آشنایان با فرهنگ و همگام شدن آنها با تغییرات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بیداری را سرعت بخشید.
- * همچنین نشر افکار آزادی خواهانه و روشنفکرانه در داخل و خارج
- * و نیز تحولات سیاسی و اجتماعی ایران و جهان
- نکته مهم:** عوامل فوق کشور را به سوی تحولی بزرگ سوق داد و سبب نوگرایی و نوآوری شد و حرکتی ضد استبدادی و ضد استعماری در ایران شکل گرفت و در نهایت در سال ۱۳۲۴ ه. ق به صدور فرمان مشروطیت به امضای مظفرالدین شاه قاجار انجامید.

عوامل مؤثر در بیداری جامعه ی ایرانی:

- ۱- تأثیر جنگ های نافرجام ایران و روس و توجه مردم به واقعیت ها و امکانات فنی دنیای جدید
- ۲- کوشش های عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی شاه در روی آوردن به دانش و فنون نوین
- ۳- اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل
- ۴- رواج صنعت چاپ و روزنامه نویسی و ترجمه و نشر کتاب های غربی
- ۵- تأسیس مدرسه دارالفنون و آموزش دانش های نوین به فرمان امیرکبیر

#وضعیت عمومی زبان و ادبیات دوره ی بیداری

عنوان دیگر ادبیات مشروطه: ادبیات بیداری

وضعیت عمومی زبان و ادبیات و چگونگی پیدایش ادبیات بیداری در ایران:

در این دوره شعرای آزادی خواه و گروهی از روشنفکران به نقد شرایط موجود پرداختند که با مخالفت دولت همراه شد.

مثل ملک الشعرای بهار، نسیم شمال، میرزا فتحعلی آخوندزاده، عبدالرحیم طالبوف و میرزا آقاخان کرمانی

علت نام گذاری ادبیات بیداری یا مشروطه: آن است که چون ادبیات این دوره گویای اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دوره ی مشروطه است.

مفاهیم ادبیات دوره ی بیداری:

مفاهیم نو	مفاهیم فرعی:
آزادی / وطن / قانون خواهی / مبارزه با استبداد و استعمار	حقوق اجتماعی / نفی عقاید خرافی / احساسات ملی و میهنی / توجه به علوم جدید / حقوق زنان / پیکار با بیگانه و بیگانه خواهی / انتقاد از نابسامانی ها

شعر دوره بیداری:

انواع شیوه بیان در شعر و نثر این دوره:

۱. **زبان محاوره:** ادبیات این دوره به ویژه شعر برای آن که بتواند با توده مردم ارتباط برقرار کند زبان محاوره را برگزید تا قابل فهم (تر) باشد و مفاهیم جدید را با زبانی ساده منتقل کند.
۲. **زبان ادبی:** نهضت ساده نویسی همراه با نهضت آزادی خواهی شکل گرفت و نویسندگان و شاعران مظاهر استبداد و استعمار را نقد میکردند و برای بیان دیدگاه خود زبان ادبی را انتخاب کردند.

دیدگاه شاعران این دوره درباره ی شعر: از نظر آنان، شعر، بیان هنرمندانه ی واقعیات و وسیله ای برای بهبود زندگی بود که از طریق روزنامه ها و مطبوعات در اختیار مردم قرار میگرفت.

مراکز فرهنگی و ادبی این دوره به ترتیب اهمیت: ۱. تهران ۲. تبریز

دلایل عمده مرکزیت فرهنگی و ادبی تهران:

الف) تمرکز بیشتر فعالیت های سیاسی و مطبوعاتی در این شهر

ب) انحصار شعر و ادب در این شهر به حدی بود که حتی روزنامه ی نسیم شمال را که سید اشرف الدین در رشت منتشر میکرد، بیشتر مردم تهران میخواندند.

برخی از شاعران این دوره:

شاعر	آثار	ویژگی ها	نمونه شعر
ادیب الممالک فراهانی	دیوان اشعار شامل قصاید، ترجیح بند و مسمط	-نام: میرزا محمد صادق امیری فراهانی الممالک - بعدها از مظفرالدین شاه به او لقب ادیب - فعالیت اصلی اش: روزنامه نگاری - او سردبیر روزنامه مجلس بود. شعراو با زندگی سیاسی او همراه نبود و دیوان او بسیاری از حوادث و اوضاع آن . -در قصیده (بیشتر از قالب های دیگر) طبع آزمایی میکرد. - مضامین شعر او: وطنی، سیاسی و اجتماعی	از اشعار وطنی او: جنگ ننگ است در شریعت من جز پی یاس دین و حفظ وطن
سید اشرف الدین گیلانی	روزنامه نسیم شمال	- مشهور به «نسیم شمال» - به خاطر شعرهای ساده و عامیانه اش در بین مردم جایگاه مناسبی پیدا کرد. - زبان شعر: ساده و طنزآمیز - مضامین اشعار او: مبارزه با استبداد، عشق به وطن - اشعار او در بیداری مردم بسیار مؤثر بود	از اشعار انتقادی او، شعر «ای قلم» بامطلع زیر است: غلغلی انداختی در شهر تهران ای قلم خوش حمایت میکنی از شرع قرآن ای قلم
ایرج میرزا	دیوان اشعار	- در به کارگیری تعبیرات عامیانه و آفریدن اشعار ساده و روان مهارت بسیار داشت. - در طنز، هجو و هزل هم، چیره دست بود.	قطعه «قلب مادر» که یکی از آن نمونه هاست با بیت زیر آغاز میشود:

		- با وجود اندیشه های نوگرایانه در شعر وی اما جایگاه خانوادگی (از نوادگان فتحعلی شام قاجار) و تفکرات شخصی اش مانع از آن می شود که در ردیف شاعران آزادی خواه مشروطه قرار گیرد. در ترجمه ی شعرهای غربی منظوم هایی پدید آورده است که در نوع خود، کار ابتکاری محسوب میشود.	داد معشوقه به عاشق پیغام که کند مادر تو با من جنگ
عارف قزوینی	دیوان اشعار	- شاعر وطنی و موسیقیدان دوره ی مشروطه - عرصه ی هنر او تصنیف ها و ترانه های میهنی ای بود که در برانگیختن مردم و آزادی خواهی نقش بسیار مؤثر داشت. - زبان شعر: ساده و دور از پیچیدگی - مضامین اشعار او: وطن دوستی و ستیز با نادانی بود - سوز و شوری که در شعر عارف نمایان است نشان از دردمندی و عشق او به میهن است.	بیت زیر در تصنیف معروف اوست: از خون جوانان وطن لاله دمیده از ماتم سرو قدشان سرو خمیده
محمد تقی بهار ملک شعرا	- شعر: دیوان اشعار پژوهش: تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران، سبک شناسی، تاریخ تطور نظم فارسی - تصحیح های ارزشمند و مقالات علمی	- آشنایی عمیق به زبان فارسی، ادبیات کهن و مسائل جدید روز جامعه - درون مایه ی اشعار: آزادی، وطن - لحن و سبک شعر: لحن و زبان حماسی و سبک خراسانی - حوزه های فعالیت: تحقیق، تدریس سیاست، روزنامه نویسی	بیت زیر سرآغاز یکی از سروده های اوست: من نگویم که مرا از قفس آزاد کنید قفسم برده به باغی و دلم شاد کنید
فرخی یزدی	دیوان اشعار	- از شاعران شاخص دوره ی بیداری - به سبب آزادی خواهی به زندان افتاد. - تحت تأثیر شاعران گذشته به ویژه مسعود سعد و سعدی بود و آشنایی با سعدی طبع وی را شکوفا ساخت. - در دوره ی هفتم مجلس، نماینده ی مردم یزد شد، ولی دست از اندیشه های پرشور آزادی خواهانه و وطن دوستانه برنداشت و در نهایت جانش را در راه آزادی فدا کرد	بیت زیر سرآغاز یکی از سروده های اوست: آن زمان که بنهادم سر به پای آزادی دست خود ز جان شستم از برای آزادی

نثر فارسی در قرن های ۱۲ و ۱۳ (دوره بیداری)

نکته: درسال های انقلاب مشروط دگرگونی هایی درنثر فارسی به وجودآمد که نثر را به سوی سادگی و بی پیرایگی سوق می دهد.

از جمله دگرگونی های نثر این دوره:

۱. رواج وگسترش روزنامه
۲. روی آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی برآثر ارتباط با ادبیات اروپا
۳. تغییر مخاطبان نوشته ها
۴. نزدیک تر شدن نوشته ها به زبان مردم کوچه وبازار

پیشگامان نثرساده ی این دوره عبارتند از: قائم مقام فراهانی، علامه دهخدا، ناصرالدین شاه، عبدالرحیم طالبوف، میرزا آقاخان کرمانی، زین العابدین مراغه ای

موضوع ها و حوزه های ادبی نثر دوره مشروطه:

روزنامه نگاری:

الف) درسال های اول مشروطه اغلب نویسندگان مطالب خود را در قالب مقاله در روزنامه ها منتشر می کردند.

ب) روزنامه های بی شمار این دوره انتشار یافت که در بردارنده مطالب سیاسی، اجتماعی و گاه علمی بود.

ازمهمترین روزنامه ها و مجله های این دوره:

۱. صور اسرافیل: با مدیریت میرزا جهانگیرخان، منتشر میشد.
۲. نسیم شمال: با مدیریت و نویسندگی سید اشرف الدین گیلانی را میتوان نام برد که مسائل سیاسی و اجتماعی و ... را با لحنی انتقادی و طنزآمیز بیان میکردند.
۳. بهار: مجله و نشریه ادبی محسوب میشد که به وسیله ی میرزا یوسف خان اعتصامی آشتیانی (پدر پروین اعتصامی) منتشر شد.
۴. دانشکده و نوبهار: با مدیریت ملک الشعرا بهار انتشار می یافت.
۵. نوبهار

داستان نویسی:

داستان نویسی به شیوه‌ی جدید (روان نویسی) در ادبیات کلاسیک (سنتی) فارسی سابقه ندارد و این نوع ادبی، محصول یک قرن گذشته است.

رویکرد و نگرش نویسندگان پیش از انقلاب مشروطه: نویسندگان ایرانی، نوشتن رمان داستان بلند را به مفهوم امروزی را از طریق ترجمه‌ی رمان‌های تاریخی غربی آغاز کردند.

نکته: در عصر مشروطه بیشترین رویکرد نویسندگان به رمان‌های تاریخی بود.

علل رویکرد نویسندگان عصر مشروطه به رمان‌های تاریخی و اجتماعی:

(الف) نوعی باستان‌گرایی و روحیه‌ی کاوشگرانه در شناخت هویت گذشته میان آنها حاکم بود.

(ب) به دلیل سیاست‌های موجود در جامعه، نگرش رمان‌های تاریخی و اجتماعی سطحی در مقایسه با کارهایی مثل روزنامه نویسی یا نوشتن رمان سیاسی در دسترس کمتری داشت.

ازجمله رمان نویسان این دوره:

۱. محمدباقر میرزا خسروی: شمس و طغرا

۲. میرزا حسن خان بدیع: شمس الدین و قمر داستان باستان

نمایش نامه نویسی:

نمایشنامه نویسی در ایران نوع ادبی جدیدی به شمار می‌رود و با این شکل غربیاش در ادب کهن ایران سابقه‌ای ندارد.

نکته: نمایش نامه نویسی؛ در دوره ناصر الدین شاه هم زمان با رفت و آمد ایرانیان به اروپا رواج یافت.

نکته: اولین نمایشنامه نویس فارسی، **میرزا آقا تبریزی**، وی چند نمایشنامه کوتاه تالیف کرد. این نمایشنامه‌ها به خاطر انتشار برخی از آنها در آغاز مشروطه، تنها نمونه‌ی ادبیات نمایشی در این دوره محسوب می‌شود و زبان آن‌ها مانند نثر داستانی قبل از مشروطه روان، بی‌تکلف و عوام فهم است.

ترجمه: فن ترجمه از عوامل مؤثر در رشد آگاهی و تحول اندیشه‌ی ایرانیان در سالهای قبل از مشروطه بود.

شروع ترجمه آثار اروپایی با تأسیس چاپخانه در زمان فتحعلی شاه آغاز شد.

از میان مهمترین آثار ترجمه شده در این دوره، میتوان: سرگذشت حاجی بابا اصفهانی اثر جیمز موریه را نام برد که

میرزا حبیب اصفهانی آن را ترجمه کرده است.

تحقیقات ادبی و تاریخی:

نکته: تنها اثر قابل توجه تاریخ بیداری ایرانیان تألیف ناظم الاسلام کرمانی است که موضوع آن تاریخ مشروطه است.

و تنها دلیل بی رغبتی و بی میلی محققان به تحقیقات ادبی و تاریخی: اشتغال اهل قلم به روزنامه نویسی و موضوعات دیگر است.

نویسنده	آثار	ویژگی ها	نمونه ی اثر
قائم مقام فراهانی	منشآت مهمترین اثر او	- از معروفترین نویسندگان و سیاستمداران بزرگ این دوره است. - او با تغییر سبک نگارش، تکلف را در نثر از بین برد. - مسائل عصر خود را با زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب المثل های لطیف به سبک گلستان سعدی نوشت و موجب اقبال و عامهی مردم به نثر گردید. - عبارات کوتاه او نیز گاهی موزون و مسجع اند. - او احیاکننده ی نثر فارسی است. - منشآت مهمترین اثر قائم مقام است.	متن زیر از اوست: «مخدوم مهربان من، از آن زمان که رشته ی مراودت حضوری گسسته و شیشه ی شکیبایی از سنگ تفرقه و دوری شکسته، اکنون مدت دو سال افزون است که نه از طرف آن بریدی و سلامی و نه از این جانب قاصدی و پیامی، طایر مکاتبات را پر بسته و کلبه ی مراودات را در بسته...»
علامه علی اکبر دهخدا	چرند و پرند (طنز و سیاسی- اجتماعی) در روزنامه صور اسرافیل منتشر شد. روزنامه سورا سرافیل (به همت میرزا جهانگیر سور اسرافیل و دهخدا چاپ می شد). روزنامه سروش (در استانبول چاپ می شد). لغت نامه (مفصل ترین کتاب لغت) - امثال و حکم	- از پیشگامان نثر جدید فارسی است. - شعر می سرود. - او در رواج نثر ساده و عامیانه که بعدها در داستان های محمدعلی جمال زاده و صادق هدایت به کار میرفت نقش مؤثر داشت.	از نمونه های نثر اوست: «ننه، هان! این زمین روی چیه؟ روی شاید گاو، گاو روی چیه؟ روی ماهی، ماهی روی چیه؟ روی آب، آب روی چیه؟ وای وای! الهی روده ات ببره، چه قدر حرف میزنی؟! احوسلم سر رفت! آفتابه لگن شش دست، شام وناهارهیچی! گفت نخور. عسل و خربزه با هم نمی سازند! نشنید و خورد. یک ساعت دیگر یارورا دید، مثل مار به خودش می پیچید. نگفتم نخور؟ ان دوتا باهم نمیسازند. گفت: حالا که این دوتا خوب باهم ساخته اند که من یکی را از میان بردارند...»

#سبک شناسی (درس چهارم)

دوره بازگشت و بیداری

بررسی سبک شعر دوره بیداری:

الف) سطح زبانی:

۱. **سادگی و روانی**: بارزترین ویژگی زبانی سبک بیداری
۲. **قابل فهم** برای عامه مردم به دلیل موقعیت اجتماعی و انقلابی
۳. بیان **محاوره ای** شعر
۴. **زبان برنده ی** نهضت در اختیار روزنامه و **عمومیت** یافتن شعر
۵. کاربرد **واژه های کهن**
۶. ورود واژه های **نو و فرنگی** (روسی، فرانسوی، ترکی)
۷. کم توجهی به **کاربرد جمله** ها و ترکیبات زبانی

ویژگی های زبانی
شعر دوره بیداری

(۱) گرایش به محتوا
(۲) عدم تسلط بر ادبیات کهن
(۳) شتاب در سرودن شعر برای آگاه
سازی مردم

عوامل موثر

شاعران دوره بیداری، به دو دسته تقسیم میشوند:

۱. «ادیب الممالک فراهانی» «ملک الشعراء بهار» وفادار ماندن به زبان پرصلابت گذشته.
۲. «سید اشرف الدین گیلانی، نسیم شمال» «عارف قزوینی» زبان کوچه و بازار و اصطلاحات موسیقی عامیانه و واژه های فرنگی.

ب) سطح ادبی:

- عدم تغییر چندان نسبت به گذشته.
- ادیب الممالک فراهانی و ملک الشعراء بهار: **قصیده و مثنوی**
- دیگر شاعران: **مستزاد و چهار پاره (باز عامیانه)**
- رغبت به سرودن ترانه و تصنی
- ظهور شعر نو

از دیدگاه قالب های شعری

شاعرانی که به زبان عامیانه شعر میگفتند، از آرایه های بدیع و بیانی کمتر استفاده میکردند.

از دیدگاه کاربرد آرایه های ادبی

شعر مسئله ای برای بیان مقاصد شاعر.

در نظر گرفتن تخیلات سراینده گان پیشین.

نوآوری هایی در تخیل با تاثیر پذیری از اوضاع اجتماع

از دیدگاه تخیل

نمونه ای از تخیلات در شعر **میرزاده ی عشقی**

پایبندی گروه سنت گرا به سنت های ادبی.

از دیدگاه موسیقی و عروض

اهمیت کمتر شعرایی که به زبان کوچه و بازار شعر میگفتند.

ج) سطح فکری:

- تحول چشمگیر در درون مایه.
- به موازات حضور مردم در سیاست و اجتماع، مضامین و اندیشه های تازه به شعر وارد شد.
- تغییر نگرش اعران و نویسندگان: از کلی نگر و ذهنیت گرایی به جزئی نگر و عینیت گرایی
- هماهنگی مضامین کلی و ذهنی، مسائل اخلاقی، عارفانه سرایی و غزل گوئی با ساخت جامعه کارایی خود را از دست داد
- رونق یافتن مضامین سیاسی، اجتماعی و وطنی

آزادی: مفهوم آزادی در شعر این دوره، مترادف با مفهوم دموکراسی غربی است و بیان کننده این معناست که مردم علاوه بر این که حقوق و آزادی های فردی دارند، در جامعه و سرنوشت سیاسی و اقتصادی خود نیز دارای حق و اختیار هستند.

وطن: وطن به عنوان سرزمینی که مردمی با مشترکات قومی، فرهنگی و زبانی در آن زندگی می کنند در این دوره وارد شعر و ادبیات فارسی شد و بسیار مورد توجه بزرگانی **مانند ملک الشعرای بهار، علامه دهخدا و ادیب الممالک فراهانی** قرار گرفت.

قانون: بر پایه مشاهداتی که اروپا رفتگان و روشنفکران از ملل متمدن قانونمند داشتند،، مضمون قانون و قانونمندی در سخن شاعران و نویسندگان راه یافت و بنیادیترین تفکر و خواست مشروطه خواهان گردید.

تعلیم و تربیت جدید: با ظهور مطبوعات و گسترش آن در جامعه، آگاهی همگانی افزایش یافت و لزوم تعلیم و تربیت عمومی با نگاه جدید آن، مورد توجه مردم قرار گرفت. شاعران نیز به این موضوع، توجه داشتند.

توجه به مردم: از بارزترین ویژگی های ادبیات دوره بیداری **توجه به مردم** است.

شاعران در این دوره به انعکاس خواست ها و علاقه های توده مردم پرداختند. نیازها و کاستی های محرومان جامعه را موضوع سخن خود قرار دادند و به دفاع از **کارگران و ضعیفان و جایگاه زنان در اجتماع** توجه داشتند.

ابوالقاسم لاهوتی و فرخی یزدی شاعران شاخص این دوره اند.

دانش ها و فنون نوین: ضرورت های اجتماعی، فرهنگی اقتصادی موجب توجه به دانش ها فنون نوین شد و در کنار دیگر روشنفکران، شاعران نیز به این موضوع پرداختند و مضامین و اصطلاحات و واژگان مربوط به آن، در سخنانشان فراوان به چشم میخورد.

شاخص ترین درون مایه های شعر عصر بیداری

بررسی سبک نثر دوره بیداری:

- تاحدی از پیچیدگی فاصله گرفت.
- سادگی و روانی نثر.
- کمتر شدن لغات دشوار در نثر.
- درون مایه نثر: آزادی و آزادی خواهی، سنت شکنی و تجد خواهی بالحنی آرام تر

سطح زبانی

۱. در نثر این دوره، واژه ها و ترکیب های عربی ناآشنا کمتر میشود
۲. به دلایل گوناگون، بسیاری از واژگان انگلیسی، ترکی، فرانسوی و ... به نثر فارسی وارد میشود.
۳. برخلاف نثر دوره های پیش، عبارت های وصفی دور و دراز و لفظ پردازی های بیجا در نامه ها و نوشته ها کاهشی آشکار می یابد.
۴. نثر این دوره ساده و قابل فهم است.
۵. در ساختار و ترکیب دستوری سخن، جمله ها درست تر و با طبیعت زبان هم آهنگتر میشود

سطح ادبی

۱. نثر فارسی، حتی پیشتر از شعر فارسی در دوره بیداری، قید و بندهای نثر مصنوع و فنی را کنار میگذارد و کاملاً گزارشی و ساده می شود.
۲. صنایع ادبی از نثر جدا میشود و نثر در بیان خواست و آمال مردم به شکلی پویا ظاهر میگردد
۳. یکی از ضعف های تکنیکی در اغلب داستان های دوران مشروطه، حضور راوی سوم شخص در بعضی
۴. اکثر نویسندگان این دوره، داستان را مطابق ذوق عامه مردم مینوشتند و سبک نویسندگی آنان مطابقت کاملی با ادبیات داستانی جدید نداشت.

سطح فکری

۱. همه درون مایه هایی که برای شعر دوره بیداری مثل: آزادی، وطن، قانون، تعلیم و تربیت جدید، توجه به مردم، توجه به دانش ها و فنون جدید بیان شد؛ در نثر به صورت کامل مورد توجه نویسندگان قرار گرفت
۲. نثر در دوارن مشروطه با ویژگی هایی چون نوگرایی، تجدد گرایی و آزادی طلبی و با هدف تاثیر بر عامه مردم گسترش یافت؛ بنابراین محتوای انواع نثر معطوف به همین درون مایه ها بود.
۳. از شاخه های ارزنده ای که در نثر عصر بیداری چشم نواز است، طنز سیاسی-اجتماعی است.
۴. دشمنی با استمرار و استبداد نیز یکی از موضوعاتی بود که در نثر روزنامه ای بسیار مورد توجه قرار گرفت.
۵. بسیاری از نثر های دوره بیداری، به ویژه نثر داستانی، به موضوع تنفر از خرافات می پردازد.
۶. حقوق مدنی زنان، از جمله موضوعاتی است که در کنار تعلیم و تربیت نوین و همگانی بسیار مورد توجه نویسندگان بودجه است

درس هفت فنون دوازدهم: شعر معاصر

منظور از ادبیات معاصر چیست؟ آثار ادبی هستند که پس از مشروطیت پدید آمده اند.

پیدایش شعر معاصر ایران و گسترش آن با چه وقایعی همراه بود؟

انقلاب مشروطیت، پایان سلسله قاجار و سلطنت رضاشاه

محمدرضا پهلوی در آغاز کوشید تا با آزادی های نسبی سیاسی و اجتماعی به چه هدفی برسد؟

نظر روشن فکران را به خود جلب کند که این آزادی موقت، تا حدودی موجب گسترش و تثبیت ادبیات شد؛ هرچند پس از آن، رفتارها و سیاست های نادرست او، موجب انزوای برخی روشن فکران شد.

شعر دوره معاصر = شعر نو

پیشگامان شعر نو چه کسانی هستند؟

ابتدا تقی رفعت و بعد بانو شمس کسمایی، ابوالقاسم لاهوتی، جعفر خامنه ای و در نهایت نیما یوشیج

شروع ادبیات معاصر و شعر نو چه زمانی بود؟

اگر چه ادبیات دوره معاصر را از زمان مشروطه تا زمان ما دانسته اند، اما بهتراست شروع واقعی شعر نو را از سال 1300 یعنی اندکی پیش از به سلطنت رسیدن رضاخان بدانیم

۴ دوره شعر فارسی در دوره معاصر تا انقلاب ۱۳۵۷ کدام اند؟ ویژگی های هر دوره را مبسوط توضیح دهید. ***

دوره اول: دوره سلطنت رضاخان (از سال 1304 تا شهریور 1320 را دوره درخشش نیما و جدال بر سر شعر کهنه و میدانند.

دوره دوم: از آغاز حکومت محمدرضا تا کودتای 28 مرداد 1332، فضای سیاسی آزادتری نسبت به دوره قبل بر ایران حاکم بود. در این دوره اشعار نیما و دیگر نوگرایان در برخی نشریات مانند روزگار نو و سخن منتشر می شد. مهم ترین حادثه ادبی این سال ها، تشکیل اولین کنگره نویسندگان و شاعران ایران در تیرماه 1325 بود که نیما در آنجا شعر آی آدم ها را خواند و پس از آن شیوه نیما در کنار شعر سنتی رواج یافت.

دوره سوم: از کودتای 28 مرداد 1332 تا قیام 15 خرداد 1342، تحولاتی در جامعه ایرانی اتفاق افتاد و بار دیگر استبداد حاکم شد. در این دوره شعر نو تغزلی به تدریج راه خود را ادامه داد؛ به ویژه که از طرف حکومت نیز تقویت شد و در دهه 1320 و اوایل 1330، از گسترده ترین جریان های زمان خود شد.

پس از وقایع کودتای 28 مرداد، نوعی سرخوردگی و یأس در میان روشنفکران و شعرا پیدا شد و جریان سمبولیسم اجتماعی یا شعر نو حماسی نیز رواج یافت. شاعران این جریان بیشتر به مسائل سیاسی و اجتماعی و مشکلات و آرمانهای مردم توجه دارند.

دوره چهارم: از سال 1342 تا 1357 مبارزه، رنگ و مفهومی تازه به خود می گیرد و فضای جامعه متشنج می شود و مسیر عمده شعر همچنان اجتماعی و حماسی است. این دوره را باید دوره کمال جریان های ادبی دوره های پیشین به حساب آورد. شاعران بهتر و هنری تر از گذشته به جوهر شعر دست یافتند و مضمون شعر آنها بیشتر نقد اجتماعی است.

از معروفت ترین شاعران دوره معاصر، پروین اعتصامی، فریدون توللی، محمدحسین شهریار، نادر نادرپور، فریدون مشیری، نصرت رحمانی، فروغ فرخزاد، منوچهر شیبانی، اسماعیل شاهرودی، مهدی اخوان ثالث، احمد شاملو، سیاوش کسرایی، منوچهر آتشی، پرویز ناتل خانلری، حمید مصدق، مهدی حمیدی شیرازی، هوشنگ ابتهاج، محمدرضا شفیعی کدکنی و ... را میتوان نام برد.

نکاتی پیرامون شعرای زیر بنویسید.

پروین اعتصامی: نام اصلی = رخشنده اعتصامی - نام پدر = یوسف خان اعتصام الملک آشتیانی که اهل ادب بود و در تربیت پروین نقش بسزایی داشت. اوج سخن پروین = قطعه (به شیوه انوری و سنایی می سرود)
(در قصیده به سبک ناصر خسرو و به روانی سعدی شعر می گفت)
اشعار مناظره ای دارد.

آنچه شعر پروین را از دیگران متمایز می کند، شکل تصرف وی در مضامین و کیفیت ارائه آنهاست. او به همراه انعکاس اوضاع نامطلوب سیاسی اجتماعی، به مضامین اخلاقی و پند و اندرز نیز روی م آورد.

سید محمد حسین بهجت تبریزی (شهریار): غزل سرا - شاعر فارسی و ترکی آذری (حیدربابایه سلام شاهکاری ترکی اش) - ارادت خاصی به حضرت علی داشت - از حافظ تقلید کرده بود

علی اسفندیاری (نیما یوشیج): بنیان گذار شعر نو - کوشید تا شعر را به هنجار نثر و سادگی نزدیک کند و در قالب، زبان و مضمون آن تغییراتی ایجاد کند، نیما در این مسیر از واژگان روزمره، عامیانه و نو بهره برد و از نوآوری و به کار گرفتن ترکیب های تازه نهرا سید - بیانیه شعر نو = افسانه

مهم ترین ویژگی های شعر افسانه = تغییر در آوردن جایگاه قافیه، نگاه نو و نگرش عاطفی به واقعیات ملموس، سیر آزاد تخیل، نزدیکی به ادبیات نمایشی جریان نوگرایی شعری نیما با سرایش ققنوس در سال 1316 تثبیت شد. نیما در این سالها 1301 (تا) 1316 چارچوب و طرح کار خود را به بهترین شکل ممکن تدوین کرد.

همین با برنامه بودن است که کار نیما را از دیگر نوگرایان متمایز می کند. او در ققنوس تغییراتی در اصول و ضوابط شعر سنتی ایجاد کرد و تجدیدی را که از مشروطه آغاز شده و به افسانه او رسیده بود، تکامل بخشید. نیما را به خاطر این نوآوری پدر شعر نو دانسته اند.

مهدی اخوان ثالث : از موفق ترین رهروان شعر نیمایی - ویژگی های شعری اش =

بیان روایی و داستانی ، حماسی بودن زبان، کهن گرایی، به کارگیری ترکیبات زیبا و خوش آهنگ و برخی از کاربردهای نحوی سبک خراسانی- شعری اجتماعی است و حوادث زندگی مردم را در خود منعکس می کند.

از بهترین مجموعه شعرهای معاصر هستند = **از این اوستا و زمستان ، آخر شاهنامه**

او در بیشتر مجموعه ها مثل زمستان زبانی نمادین دارد.

نثر معاصر

نثر ساده دوره معاصر را بیشتر با نثر داستانی می شناسیم. علاوه بر آن در قالب هایی مثل ادبیات نمایشی، سفرنامه، مقاله.

دلیل گرایش نثر فارسی به سادگی چیست ؟

تحت تأثیر آثاری که در دوره بیداری از زبان های اروپایی ترجمه میشد، به سادگی گرایید.

زمینه های گرایش به رمان نویسی و نثر داستانی را چه کسانی ایجاد کردند ؟

عبدالرحیم طالبوف و زین العابدین مراغه ای با سفرنامه های خیالی خود

نخستین رمان تاریخی دوره معاصر = شمس و طغرا نوشته محمدباقر میرزا خسروی

اولین رمان اجتماعی = تهران مخوف نوشته مشفق کاظمی

آغاز نثر داستانی = یکی بود یکی نبود نوشته سید محمدعلی جمال زاده

اولین نمایشنامه = جعفرخان از فرنگ برگشته نوشته حسن مقدم

نویسندگان نسل اول :

صادق هدایت (سگ ولگرد) - بزرگ علوی (چشم هایش) - صادق چوبک (تنگسیر)

نسل جدید نویسندگان :

جلال آل احمد (مدیر مدرسه) - سیمین دانشور (سووشون)

نویسندگان دوره مقاومت :

احمد محمود (همسایه ها) - علی محمد افغانی (شوهر آهوخانم) - هوشنگ گلشیری (بره گمشده راعی) - امین فقیری (دهکده پر

ملال)

شروع این مقاومت در مبارزات ملی شدن صنعت نفت و بعد هم قیام 15 خرداد است. در این دوران مضمون رمان ها و داستان ها غالباً مبارزه و پایداری است. بر اغلب داستان های این دوره اضطراب سیاسی و ترس ناشی از بدفرجامی و زندان حاکم است. از ویژگی های نثر دوره مقاومت روی آوردن به داستان کوتاه، ترجمه آثار داستانی آمریکای لاتین و همدردی با ستم کشیدگان دنیا و کثرت نویسندگان، آشکار است بهره بردن از زبان عامیانه، نویسندگی را برای بسیاری از طبقات جامعه آسان و نثر را آماده قبول افکار گوناگون کرد و ترجمه رمان ها و داستان های اروپایی باعث شد که نوشتن داستان به تدریج در زبان فارسی معمول گردد. آشنایی با تحقیقات و تبعات اروپاییان نیز موجب تغییر روش تاریخ نویسی و تحقیق در مسائل ادبی شد.

نکاتی پیرامون نویسندگان زیر بنویسید :

سید محمد علی جمال زاده : آغازگر داستان نویسی فارسی با داستان یکی بود یکی نبود در داستان بیشتر از اینکه به محتوا توجه داشته باشد، به سبک نویسندگی و کاربرد کلمات عامیانه و متداول در نثر توجه دارد و کلام را به طبع خوانندگان نزدیک می کند و به همان راهی می رود که کسانی مثل زین العابدین مراغه ای (سیاحت نامه ابراهیم بیگ) و علی اکبر دهخدا (چرند و پرند) آغاز کرده بود. از دیگر داستان هایش = راه آب نامه - تلخ و شیرین

جلال ال احمد : در نجف درس طلبگی خواند و معلم بود. اولین داستانش = زیارت (در مجله سخن) - دید و بازدید - سه تار دو داستان از او - مشهورترین داستان بلندش = مدیر مدرسه که نثر تلگرافی داشت (پرشتاب و بریده بریده) - سفرنامه حش = خسی در میقات - مجموعه مقاله اش = ارزیابی شتاب زده

سیمین دانشور : مدرس هنر و ادبیات در دانشگاه تهران و دکترای زبان و ادبیات فارسی از دانشگاه تهران - اولین داستان = آتش خاموش - داستان دیگرش = شهری چون بهشت - اوج نویسندگی اش = سووشون (دربگیرنده داستان زندگی زری و یوسف و اوضاع اجتماعی مردم فارس در خلال جنگ جهانی دوم است)

شعر دوره انقلاب اسلامی :

تحولات انقلاب موجب شکل گرفتن جریانی در تاریخ ادبیات فارسی شد که سرآغاز آن از سال های قبل از 1357 بود؛ اما به جهت اینکه با پیروزی انقلاب تثبیت شد، آن را تحت عنوان ادبیات انقلاب اسلامی بررسی می کنیم. شاعران و نویسندگان این عصر با باورهای سرچشمه گرفته از مکتب انقلابی و اسلامی، اندیشه ها و مضامین مذهبی و عرفانی و موضوعاتی مثل :جهاد، شهادت، ایثار، آزادی و عشق را در آثار خویش بیشتر به کار گرفتند در شعر ملموس تر بود. طنز و انتقاد اجتماعی در این دوره رشد نمود.

درون مایه سروده ها و نوشته های ادبی دوره انقلاب اسلامی بیشتر درجه زمین هایی است ؟

محکوم کردن استبداد و بی عدالتی؛

ستایش آزادی و آزادی خواهان؛

ترسیم افق های روشن و امیدبخش پیروزی برخلاف ادبیات ناامید و مأیوس قبل از انقلاب؛
تکریم شهید و فرهنگ شهادت با تکیه بر اسطوره های ملی و تاریخی؛ طرح اسوه های تاریخی به ویژه تاریخ اسلام مانند پیامبر اکرم، امام
علی و امام حسین و امام خمینی

دیدگاه شعرا و نویسندگان این دوره به عاشورا چیست ؟

یک حادثه نیست بلکه یک فرهنگ است که لحظه لحظه انقلاب اسلامی با این فرهنگ پیوند خورده است. انقلاب اسلامی توانسته است
در میان ملت های مسلمان دنیا موجب بیداری و آگاهی شود، در میان آثار شاعران و نویسندگان این دوره، رنج ها و مظلومیت ملت های
مسلمانی مانند فلسطین، لبنان و افغانستان به چشم می خورد.
شاعران عصر انقلاب علاوه بر شعر سنتی، بویژه غزل، مثنوی، رباعی و دوبیتی در قالب های نو؛ مانند: نیمایی و سپید هم طبع آزمایی کرد
ه اند. زبان شعر این دوره نیز تغییر می یابد؛ یعنی روح حماسی اشعار دوران مقاومت که با موجی از عرفان آمیخته شده است، موجب
تحول و دگرگونی زبان و محتوای شعر می شود.

استمرار ادبیات معاصر را در عصر انقلاب در چند شاخه می توان بررسی کرد ؟ توضیح دهید.

(۱) شعرا و نویسندگانی که پس از پیروزی انقلاب با ارزش ها و مفاهیم تازه ای که در زندگی اجتماعی شکل گرفته بود، هماهنگ شده و
شاخه نیرومندی از ادب انقلاب را ادامه دادند. این گروه با تکیه بر پشتوانه ادبی و تلفیق آن با ارزش های نوین، به عنوان جریانی کمال
یافته و پیش کسوت شناخته می شوند. مانند: حمید سبزواری، قیصر امین پور، سیدعلی موسوی گرمارودی، سیدحسن حسینی و
نصرالله مردانی

(۲) شعرا و نویسندگانی که بعد از انقلاب به همان روال گذشته که در زمینه هایی نیز متأثر از ادبیات جهان بود، به حیات خویش ادامه دا
د. گروهی از این نویسندگان و شاعران بعد از انقلاب به خارج از کشور رفتند و در آنجا به فعالیت ادبی خود ادامه دادند. گروهی هم در ک
شور به فعالیت های خود ادامه دادند؛ و با اندیشه های ادبی خود، هم زمان با انقلاب به تولید آثار ادبی ارزشمندی پرداختند، مانند: هو
شنگ ابتهاج، حسین منزوی، علی محمد افغانی، محمود دولت آبادی

(۳) شاخه جوان ادبیات بعد از انقلاب بود که کار ادبی خود را در انقلاب آغاز کرد و چون به اصول آن پایبند بود، منادی اندیشه های انقلاب
شد و الفاظ، به نمایه ها و تصاویر شعری را از حال و هوای انقلاب و موضوعات و مفاهیم رایج در آن دریافت کرد (سلمان هراتی - علیرضا
قزوه)

مضامین بعد از انقلاب: شاعران جنبه های حماسی، عرفانی و مذهبی نهضت اسلامی را در شعر انعکاس دادند.
مضامین بعد از دفاع مقدس: مبارزه، دفاع، ایثار، شهادت، پایداری، شجاعت و میهن دوستی هرچند در سال های آغازین انقلاب، در
میان شاخه جوان، اقبال به شعر نیمایی کم رنگ بود، دیری نپایید که شعر نیمایی، با مقیاسی محدود، در شعر انقلاب جای خود را باز
کرد. البته بدون اینکه مثل قالب های سنتی عمومیت پیدا کند. به هر حال هر چه از سال های اول انقلاب می گذرد، اقبال به شعر نیمایی

بیشتر می شود و در ادامه توجه به چهارپاره، قصیده، ترکیب بند و بحر طویل نیز دیده میشود. گاه نیز نوآوری هایی در قالب های شعری ایجاد می شود.

(غزل + مثنوی = غزل مثنوی)

نکاتی پیرامون شعرای زیر بنویسید :

قیصر امین پور : آثار شعرش = تنفس صبح - آینه های ناگهان - ظهر روز دهم - در کوچه ی آفتاب (با این شعر توانایی اش رو در ادبیات

انقلاب نشان داد) - دستور زبان عشق (با این شعر جایگاهش را در شعر انقلاب تثبیت کرد)

آثار نثرش = طوفان در پرناتز - بی بال پریدن - سنت و نوآوری در شعر معاصر

نثری ساده ولی عمیق و عاطفی داشت

سید علی موسوی گرمارودی :

از پیشتازان شعر مذهبی قبل از انقلاب است. پس از انقلاب نیز به آرمان ها و اهداف مذهبی و انقلابی وفادار مانده است. وی در غزل و قصیده بیشتر طبع آزمایی کرده است. اشعار سپید هم می گفت .

آثار شعرش = صدای سبز - خواب ارغوانی - برآشفتن گیسوی تاک - گوشواره ی عرش

سلمان هراتی : معلمی خوش ذوق که در حادثه رانندگی فوت کرد - آثار شعرش = از آسمان سبز - دری به خانه ی خورشید - از این ستاره به آن ستاره (ویژه نوجوانان)

نثر دوره انقلاب اسلامی :

نثر این دوره به ویژه در داستان نویسی ادامه می یابد. بر خلاف شعر، در داستان نویسی دهه شصت، جایگاه نسل جوان کم رنگ تر است؛ اغلب نویسندگان موفق در این دوره پیش کسوتان و کسانی هستند که تجربه نویسندگی سال های

قبل از انقلاب را دارند. آنان از طریق دانستن زبان بیگانه یا خواندن ترجمه داستان های خارجی ارتباط خود را با پیشرفت های جهانی این فن حفظ کرده و تجربیات نوینی را که تحولات سیاسی اجتماعی به آنها داده، به صورت داستان عرضه کرده اند.

در این دوره از نویسندگانی همچون محمود دولت آبادی با رمان روزگار سپری شده مردم سالخورده، احمد محمود با رمان مدار صفر درجه و زمین سوخته، اسماعیل فصیح با رمان زمستان ۶۲، هوشنگ گلشیری با داستان آینه های دردار هنرنمایی کردند.

نسل جوان انقلاب هنوز مهارت کافی را برای بیان ادبی تجربه های خود نداشت. لازمه کسب چنین مهارتی تأمل در آثار قدما و آشنایی با ادبیات جهان بود. این نسل کار خود را با داستان کوتاه آغاز کرد و ادامه داد. از این رو ادبیات داستانی و نثر پس از انقلاب در شکل فراگیر خود در داستان کوتاه جلوه گر شد. هر چند به تدریج رمان ها و داستان های بلند هم رواج یافت گرایش شدید این نسل به آثار و نوشته های سیاسی، اجتماعی و انقلابی باعث رونق فضای نشر و نگارش در کشور شد. پس از پیروزی انقلاب، کانون نویسندگان ایران فعالیت

خود را مجدد آغاز کرد؛ اما از همان ابتدا دستخوش کشمکش سیاسی عقیدتی شد که در نهایت به انشعاب حزب توده از آن انجامید. سال های پس از جنگ دوران اوج رمان نویسی بود.

شرایط سیاسی و اوضاع جنگی رفته رفته اقشار جامعه و به خصوص اهل فکر و فرهنگ را در دو جبهه متفاوت قرار داد؟

یک دسته نویسندگان مذهبی که حامی نظام اسلامی بودند (در دوران انقلاب به ثبت خاطرات حماسه های دوران جنگ و عوالم معنوی آن و یا پاره ای مفاهیم نوظهور اجتماعی پرداختند)

دسته دیگر، جناح نویسندگان دگراندیش (در دوران انقلاب در رویارویی با تحركات فکری سیاسی داخلی یا خارجی کوشیدند با دیدی جزئی نگر به تضادها و تناقض های روحی انسان معاصر بپردازند)

در دهه هفتاد و پس از آن گرایش به خاطره نگاری و زندگی نامه نویسی نیز رشد چشمگیری یافت و آثار قابل توجهی در این حوزه ها نگارش یافت. نثر ادبی (قطعه ادبی) و ادبیات نمایشی نیز در این دوره قابل اعتنا و توجه است.

نکاتی پیرامون نویسندگان زیر بنویسید :

محمد رضا سرشار : معروف به رضا رهگذر - نویسنده کودک و نوجوان - محورهای مثل قصه نویسی، قصه گویی، تدریس و فعالیت در نشریات تخصصی و مباحث پژوهشی ادبیات کودک و نوجوان از مهم ترین حوزه های فعالیت اوست - آثار نثرش در حوزه کودک و نوجوان = اگه بابا بمیره - مهاجر کوچک

علی مؤذنی :

در عرصه داستان کوتاه، داستان بلند، رمان، نمایشنامه و فیلم نامه قلم می زند. وی در حوزه ادبیات دفاع مقدس نیز رویکردی خاص داشت. آثار نثرش = ظهور - سفر ششم - ملاقات در شب آفتابی - دلاویزتر از سبز

سید مهدی شجاعی :

در رشته ادبیات نمایشی (دراماتیک) تحصیل کرده، به طور جدی کار نوشتن را در قالب های مختلف ادبی ادامه داد. در چند روزنامه و مجله مثل جمهوری اسلامی، رشد جوان و صحیفه همکاری داشت؛ اگرچه رشته تحصیلی اش ادبیات نمایشی بود و چند نمایشنامه هم چاپ کرد، اما در داستان نویسی، ادبیات کودک و نوجوان و قطعه ادبی آثاری دارد.

در زمینه ادبیات مذهبی کار می کرد. آثار نثرش = بدوک (فیلم نامه) - ضیافت و جای پای خون و گشتی پهلوان گرفته (داستان)

درس دهم فنون دوازدهم

نکات شعر معاصر از نظر زبانی :

لغات و ترکیبات امروزی و جدید وارد شعر شده است؛ دست شاعر برای استفاده از همه واژه ها باز است؛ سادگی و روانی زبان شعر و جمله بندی های ساده در شعر معاصر کاملاً چشمگیر است.

نکات شعر معاصر از نظر ادبی :

از آنجا که شعر نو نیمایی رواج یافته و سنت شکنی ها در قالب شعر و موسیقی و قافیه مقبول طبع بسیاری قرار گرفت هاست، تغییر در قالب های شعری مشهود است و واحد شعر بیشتر بند است نه بیت آرایه های بیانی و بدیعی به صورت طبیعی وارد شعر می شود؛ علاوه بر قالب های سنتی، قالب نیمایی و سپید پرکاربرد است؛ در اشعار نو تساوی طولی مصراع ها رعایت نمی شود و مصراع ها از نظر تعداد پایه های آوایی هم اندازه نیستند؛ ابهام در شعر معاصر پسندیده است و معنی گریزی، از ویژگی های شعر این دوره است؛ صور خیال، جدید و نو هستند و تکرار تصاویر شاعران دوره های قبل نیستند؛ گرایش به نماد در تصاویر شعری بیشتر می شود.

نکات شعر معاصر از نظر فکری :

تغییرات فضای سیاسی و اجتماعی جامعه و تحولاتی که در ایران به وقوع پیوسته بود، در حوزه فکری شعر معاصر مسائل تازه ای را به وجود آوردند که مهم ترین آنها عبارت اند از:
معشوق در ادبیات معاصر مانند دوره های آغازین شعر فارسی زمینی است؛
مخاطب شعر عامه مردم، هستند؛
تفکر شاعر بیشتر زمینی و پیرامون امور دنیوی است؛
موضوع شعر محدود نیست و بسیار تنوع دارد و شاعر برای انتخاب موضوع آزاد است؛
مفاهیم خصوصی، سیاسی و اجتماعی بسیار مورد توجه شاعران قرار گرفته اند؛
لحن شاعر صمیمانه و متواضعانه است؛
مدح و ذم و هجو در شعر این دوره بسیار کم است.

نکات نثر معاصر از نظر زبانی :

در نثر این دوره، شماری از واژه های اروپایی به زبان فارسی راه یافته اند؛ از واژه های عربی نسبت به گذشته کاسته شده است؛ بسیاری از واژه ها، کنایات و اصطلاحات عامیانه وارد نثر داستانی این دوره شده اند؛ نثر داستانی در این دوره به شدت تحت تأثیر گفتار و محاوره

اقشار اجتماعی ایران است؛ بسیاری از افعال حذف می شوند و ساختار نحوی جمله ها به هم می ریزد و کوتاهی جملات و فعل ها در کلام فراوان دیده می شود.

نکات نثر معاصر از نظر ادبی :

در این دوره گونه های نثر فنی و مصنوع جایگاهی ندارند؛ توصیف پدیده ها و شخصیت ها در نثر این دوره عینی، کوتاه، بیرونی و مشخص است؛ قالب ها و ساختار داستانی متنوع و گوناگون است؛ سفرنامه، خاطره، داستان کوتاه و بلند، نثر تحقیقی و دانشگاهی، رمان، نمایشنامه و ... مورد توجه نویسندگان معاصر قرار گرفته است؛ در نثر این دوره سبک های متفاوتی در داستان نویسی وجود دارد؛ برای نمونه بر اساس نام نویسنده :سبک جمال زاده، سبک آل احمد، سبک هدایت و سبک دولت آبادی

نکات نثر معاصر از نظر فکری :

نثر داستانی این دوره تنوع مضمون دارد؛ مانند داستان های اقلیمی، شهری، کودکانه، زنانه و ...؛ رمان های تاریخی، سیاسی، علمی، فلسفی و ... نگاشته می شوند؛ اساطیر یونانی، رومی، هندی و عبری رد پای آشکاری در داستان نویسی معاصر دارند؛ مکتب های فلسفی و ادبی قرن نوزدهم و بیستم اروپا مانند رمانتیسم در ادبیات داستانی این دوره حضوری آشکار و تأثیرگذار دارند؛ از موضوعات عمده داستان در این دوره می توان به عشق، انسان، ستیز با خرافات، آموزش و پرورش، نفت، مسائل زنان، روش تفکری، سرمایه داری، کارگری، سیاست، استبداد، انقلاب، جنگ و ده ها موضوع دیگر اشاره کرد.

نکات شعر انقلاب از نظر زبانی :

زبان و واژگان شعری در قصاید دوره انقلاب به سبک خراسانی نزدیک است؛ واژگان متناسب با دین، جبهه و جنگ، شهادت، ایثار و وطن دوستی در شعر و نثر این دوره بیشتر شد؛ باستان گرایی و علاقه فراوان به استفاده از واژه های کهن در زبان شعرا این دوره محسوس است؛ آشنایی زدایی زبانی و روی آوردن به ترکیب های بدیع و بی سابقه یکی از مشخصه های دیگر شعر این دوره است که در نتیجه روی آوردن به مفاهیم انتزاعی حاصل شده است.

نکات شعر انقلاب از نظر ادبی :

در دهه های چهل و پنجاه، شعر نیمایی مورد توجه روشن فکران بود؛ اما بعد از پیروزی انقلاب، قالب های سنتی مورد توجه قرار گرفت و شیوه نیمایی به ویژه در میان جوانان و انقلابیون تا حدودی از رونق افتاد و قالب های قصیده و غزل رایج شدند؛ در شعر سنتی این دوره تقلید از سبک عراقی و خراسانی و تمایل به آنها زیاد است؛ گرایش به خیال بندی، شعر برخی شاعران این دوره را گاه به شعر بیدل و

صائب نزدیک کرده است؛ در سال های نخستین، شعر این دوره از تمثیل و نمادگرایی کمتر بهره گرفته است و شاعران به صراحت بیان روی آورده اند؛ اما به تدریج با الهام از فرهنگ اسلامی، تمثیل و نماد در ادبیات راه پیدا کرده است.

نکات شعر انقلاب از نظر فکری :

در شعر این دوره شاعران به مفاهیم و مضامین اسلامی به ویژه فرهنگ عاشورایی توجه نمودند؛ روح حماسه و عرفان در شعر این دوره آشکار است. در حماسه بُعد زمینی غلبه دارد و در عرفان بُعد آسمانی؛ تلفیق این دو را در غزل حماسی انقلاب می توان دید؛ روی آوردن به مفاهیم انتزاعی در شعر این دوره آشکار است؛ فرهنگ دفاع مقدس یکی از اصلی ترین درون مایه های شعر این دوره است؛

نمونه ای از شعر سبک انقلاب :

سرایا اگر زرد و پژمرده ایم، / ولی دل به پاییز نسپرده ایم
چو گلدان خالی لب پنجره / پر از خاطرات ترک خورده ایم
اگر داغ دل بود، ما دیده ایم / اگر خون دل بود، ما خورده ایم
اگر دل دلیل است، آورده ایم / اگر داغ شرط است، ما برده ایم
اگر دشنه دشمنان، گردنیم / اگر خنجر دوستان، گرده ایم
گواهی بخواهید، اینک گواه / همین زخم هایی که نشمرده ایم!
دلی سربلند و سری سر به زیر / از این دست عمری به سر برده ایم

نکات نثر انقلاب از نظر زبانی :

زبان داستان ها به ویژه در زمان جنگ بیشتر عامیانه است؛ ساده نویسی که در دوره های پیش شروع شده بود، در این دوره نیز ادامه یافت؛ با انقلاب اسلامی و وقوع جنگ تحمیلی، بسیاری از واژه های مربوط به فرهنگ ایثار و شهادت و مبارزه و مقاومت وارد زبان داستان این دوره شد. البته بیشتر این واژه ها برگرفته از فرهنگ اسلامی است.

نکات نثر انقلاب از نظر ادبی :

از پایان دهه پنجاه تا پایان دهه شصت، گرایش به داستان های بلند بیشتر از داستان کوتاه است. در صورتی که قبل از انقلاب اقبال به داستان کوتاه، هم در میان مردم و هم نویسندگان وجود داشت. این روند از آغاز دهه هفتاد شکل دیگر به خود گرفت و گرایش به داستان کوتاه بیشتر شد؛ در دهه نخست انقلاب، دوری از سبک های جدید داستان دیده می شود اما به تدریج به ویژه بعد از جنگ، گرایش به سبک های جدید داستان نویسی مانند جریان سیال ذهن بیشتر می شود و نیز در دهه هشتاد شاهد داستانک نویسی (مینی مال) و مدرن نویسی هستیم؛ گرایش به برخی قالب های دیگر مانند خاطره، قطعه ادبی، سفرنامه، شرح حال و نوشته های ادبی تحقیقی رایج شد.

نکات نثر معاصر از نظر فکری:

تنوع موضوع ها یکی از خصایص برجسته ادبیات داستانی پس از انقلاب است.

دگرگونی های بنیادی، مانند مقاومت هشت ساله مردم در جنگ تحمیلی و استکبارستیزی، سرچشمه ای برای نویسندگان بعد از انقلاب شد؛ اندیشه حاکم بر داستان های دهه اول پس از پیروزی انقلاب، ابتدا سیاسی و در مرحله بعد، اجتماعی است.

از مضامین نثر این دوره می توان به موارد زیر اشاره کرد:

بی توجهی به مادیات، دعوت به اخلاقیات، استکبارستیزی، مبارزه با بی عدالتی اجتماعی، استقبال از شهادت و فرهنگ ایثار و دفاع از وطن.

یکی از ویژگی های ادبیات داستانی معاصر تا پیش از انقلاب، غیردینی و گاه ضددینی بودن آن است. حتی گاهی در آثار غیردینی مبارزه با اصل اسلام و تعالیم آن دیده می شود.

درحالی که در ادبیات بعد از انقلاب چهره دین و دین داری در داستان ها بسیار مطلوب منعکس شد؛ تفکر انسان گرایانه (اومانیزم) که در آثار قبل از انقلاب وجود داشت، گاهی در برخی از آثار بعد از انقلاب به گونه ای کمرنگ مشاهده می شود.

نمونه ای از نثر انقلاب:

آفتاب، چشم های تان را می زد، برای همین دست تان را بر چشم های درشتان که در نور آفتاب جمع شده بود، حمایل کرده بودید، دست دیگر تان را هم به هنگام صحبت کردن تکان می دادید، با یک سال و نیم پیش فرق زیادی نکرده بودید. جز ریش های تان که پرتو و بلندتر شده بود و رنگ چهره تان که آفتاب خورده تر و تیره تر. لباس نظامی به

تنتان برازنده بود، شکل تر از همیشه که کت و شلوار می پوشیدید. وقتی یقینم شد که خودتانید، نزدیک بود بی اختیار به سویتان خیز بردارم و فریاد بزنم: آقای موسوی! من موحدی ام، شاگرد شما.

عروض و قافیه

قافیه و ردیف در شعر موزون و شعر نو

قبل ورود به این مبحث یکبار ویژگی های شعر و تاثیر وزن در شعر رو مرور کنیم: چرا: چون قافیه هم جز ویژگی شعر و هم زیبایی و وزن شعر محسوب میشه.

ویژگی های شعر:

۱- سخنی خیال انگیز، ۲- موزون ۳- سرشار از عاطفه و احساسات

تاثیر وزن در شعر:

زیبایی می بخشد و آن را اثرگذار می سازد.

بریم سراغ ردیف و قافیه:

ردیف: کلمه یا کلماتی که بعد از واژه قافیه، عینا (از نظر لفظ و معنی) تکرار می شود

قافیه: واژه هایی است که غالبا در پایان مصراع ها آورده می شود و حرف یا حروف آخر آنها مشترک است.

حروف قافیه: حرف یا حروف مشترکی است که در آخر واژه های قافیه می آید. مثال:

به جهان خرم از آنم که جهان خرم ازوست // عاشقم بر همه عالم که همه عالم از اوست (سعدی)

«ازوست» ردیف است و «عالم» واژه های قافیه و «م» حروف قافیه

قواعد قافیه

قاعده ۱

هر یک از مصوت های /ا/، /و/ به تنهایی اساس قافیه قرار می گیرند. مثال:.

صبا به لطف بگو آن غزال رعنا را // که سر به کوه و بیابان تو داده ای ما را (حافظ)

واژه های «رعنا» و «ما» هم قافیه هستند و حرف مشترک آنها مصوت /ا/ است

یار بد، مار است هین بگریز از او// تا نریزد بر تو زهر، آن زشت خو(مولوی)

مصوت/و/ حرف قافیه است.

یه رمزی بزاریم که قاعده یک و دو روقاطی نکنیم = قاعده ۱ = قاعده اول (اول مخفف: ا، و)

قاعدهٔ ۲

گاهی یک مصوت با یک یا دو صامت پس از خود، قافیه می سازد:

مصوت+صامت+(صامت)

مانند:

کی شعرتر انگیزد خاطر که حزین باشد؟// یک نکته از این معنی، گفتیم و همین باشد(حافظ)

«ین»(مصوت+صامت)حروف قافیه و«حزین»و«همین»واژه های قافیه

این الگوی قافیه (قافیه ۲) در شعر فارسی رایج است.

کسی دانه نیک مردی نکاشت// کزو خرمن کام دل برنداشت(سعدی)

«نکاشت»و«برنداشت»واژه های قافیه و«اشت»(مصوت+صامت+صامت)حروف قافیه است

تبصره: به آخر واژه های قافیه ممکن است یک یا چند حرف الحاق شود.

حروف الحاقی چیست:

شناسه ها، ضمائر متصل، پسوندها، مخفف صیغه های زمان حال بودن(م، ی، یم، ید، -ند) و

«ی»آخر بعضی از واژه های مختوم به او و. /مثلا در واژه های «خدای»، «جای»، «موی»،

«بوی»

نکته: حرف یا حروف الحاقی نیز جز حروف مشترک قافیه اند و رعایت آنها لازم است. مثال:

ای پادشه خوبان داد از غم تنهایی دل بی تو به جان آمد وقت است که بازآیی

ا+یی = حرف قافیه است: ا حرف اصلی (طبق قاعده ۱) و یی حروف الحاقی

برای پیدا کردن قافیه:

۱- پیدا کردن ردیف ۲- پیدا کردن قافیه (اول حروف الحاقی، دوم حروف اصلی را مشخص می کنیم)

روی چیست:

آخرین حرف اصلی کلمه.

قافیه درونی چیست:

بعضی از شاعران برای غنی تر کردن موسیقی شعر، در درون مصراع ها نیز قافیه می آورند

مثال:

مردم بدم زنده شدم، گریه بدم خنده شدم // دولت عشق آمد و من دولت پاینده شدم = زنده، خنده، پاینده

دیده شیرست مرا، جان دلیراست مرا // زهره شیرست مرا، زهره تانیده شدم (مولوی) = شیر، دلیر، تابنده

نکته: گاهی شعر دارای دو قافیه پایانی (ذوقافینین) است که قافیه اصلی در واژه های آخر

مصرع هاست. مثال:

طرفه می دارند یاران صبر برداغ و درد // داغ و دردی کز تو باشد خوش تر از باغ و ورد

داغ و درد / باغ و درد

نکته مهم:

شکل نوشتاری حروف قافیه باید مشابه و همسان باشد: مثال:

پیوند روح می کند این باد مشک بیز // هنگام نوبت سحر است ای ندیم، خیز (سعدی)

از نظر آوایی واژه های «حسیض، لذیذ، غلیظ» می توانند با «مشک بیز و خیز» هم قافیه

شوند: اما چون شکل نوشتاری آنها متفاوت است، قافیه کردن آنها درست نیست.

قافیه در شعر نو

ویژگی قافیه شعرنو:

۱- محدودیت های شعر کهن را ندارد ۲- شاعر خود را اسیر قافیه نمی کند

۳- معمولاً در هر بخش سروده، دو یا چند مصرع قافیه دار به کار گرفته شده

مثال:

از تهی سرشار // جویبار لحظه ها جاری است //

چون سبوی تشنه کاندلر خواب بیند آب و اندر آب بیند سنگ //

دوستان و دشمنان را می شناسم من // زندگی را دوست دارم // مرگ را دشمن //

وای اما با که باید گفت این؟ من دوستی دارم // که به دشمن باید از او التجا بردن //

جویبار لحظه ها جاری. اخوان ثالث

بریم سراغ عروض:

واج: کوچکترین واحد صوتی (آوایی) زبان است که خود معنایی ندارد اما باعث تغییر معنا میشود

هجا یا بخش: مقدار آوایی که دهان بایکبار باز شدن آن را ادا می کند.

هجا از واج پدید می آید.

شکل نوشتاری واج-حرف

در زبان فارسی ۲۹ واج وجود دارد و به دودسته تقسیم می شوند:

۱- مصوت ۲- صامت

مصوت: اَ، اِ، اُ / (ا، ی، و)

صامت: ع، ب، پ، ت، ط، ج، چ، خ، د، ر، ز، ذ، ظ، ض، /، ژ، س، ث، ص، /، ش، غ، ق، ف، ک، گ، ل، م، ن، و، ه، ح، ی

عنوان هجا	نحوه قرارگیری	نشانه	مثال
کوتاه	صامت+مصوت کوتاه	U	چوا(ج) که (ک)
بلند	الف) صامت+مصوت کوتاه+صامت ب) صامت+مصوت بلند	-	گل، سَر پا، سی
کشیده	الف) صامت+مصوت کوتاه+دو صامت ب) صامت+مصوت بلند+یک یا دو صامت	U_ U_	بُرَد، سَبَز دوست، سیب

ویرگی هجا:

۱- هیچ واژه ای یا هجایی با مصوت آغاز نمی شود.

۲- هر هجا را همانطور که می خوانیم می نویسیم.

۳- هر هجا فقط یک مصوت دارد: تعداد هجاها با تعداد مصوت ها برابر است

۴- هجای کشیده معادل یک هجا بلند و یک هجای کوتاه است

۵- مصوت بلند پیش از ن (نون ساکن) کوتاه به حساب می آید.

۶- هجا پایانی اوزان شعر فارسی همیشه بلند است.

در شعر نو شاعران تساوی مصرع های شعری را ضروری نمی دانند.

عروض: علمی که قواعد وزن شعر و طبقه بندی وزن ها را از جنبه نظری و عملی تعیین می کند.

مصرع: واحد وزن در شعر فارسی و در بسیاری از زبان های دیگر

درست خواندن و درست نوشتن شعر - (استفاده از خط عروضی)

اولین کار برای پیدا کردن وزن شعر:

۱- آن را باید درست خواند

خط عروضی: شعر را همان گونه که می خوانیم یا می شنویم، بنویسیم.

در نوشتن شعر به خط عروضی، رعایت چند نکته لازم است:

۱. اگر در فصیح خواندن شعر، همزه آغاز هجا تلفظ نشود در خط نیز همزه را باید حذف کرد.

۲. در خط عروضی باید حرکات (مصوّت های کوتاه) گذاشته شود= هَرَدَم

۳. حروفی که در خط هست اما به تلفظ در نمی آید، در خط عروضی حذف می شود/چه=چ

۴. حرف مشدّد را دوبار می نویسیم. مانند دَرَزنده، دَرَزنده

«تقطیع» =قطعه قطعه کردن شعر به هجاها و ارکان عروضی

تقطیع هجایی: مشخص کردن هجاهای شعر (کوتاه، بلند و کشیده)

مرنجان دلم را که این مرغ وحشی ز بامی که برخواست، مشکل نشیند

مَ رَن جَان	دِ لَم رَا	کِ اَین مَر	غِ وَح شِی
زِ بَا مِی	کِ بَر خَا	سِت مُش کِل	نِ شِی نَد

نکته: مصوّت بلند، از نظر کشش آوایی دو حرف به شمار می آید.

پایه های آوایی

ای ساربان آهسته ران کارام جانم می رود وان دل که با خود داشتم بادلستانم می رود

ای سا ر بان	آ هس تِ ران	کا را مِ جا	نَم می رِ ود
وان دِل کِ با	خُد دا شِ تَم	با دِل سیِ تا	نَم می رِ ود

هر یک از این خانه ها که برش آوایی به وجود آورده اند، «پایه» یا «رکن عروضی» نام دارد

پایه ها یا رکن ها مانند آجرهایی هستند که ساختمان شعر را می سازند.

وزن شعر = حاصل چینش هماهنگ و منظم این پایه های آوایی یا ارکان عروضی است.

وزن (وزن عروضی): پی در پی آمدن ضرب آهنگ.

پایه های آوایی همسان

پایه های آوایی همسان: هر مصراع از پایه های تکراری و منظم چهارهجایی تشکیل شده.

وزن واژه یا رکن: به جای هر پایه، معادل آن را بیاوریم / مانند:

فعولن مفاعیلن فاعلاتن

--U- ---U --U

مستفعلن فاعلاتن مفتعلن

-UU- --UU -U---

راه های درک وزن بیت :

تکرار و تمرین از طریق گوش دادن

قراردادن نشانه های هجایی

پایه آوایی	دَر این دَر گَا	هَ بی چونی	هَ م لُط فس	تُ موزو نی
	چِ صَح رایی	چِ خَص رایی	چِ دَر گَا هی	نِ می دا نَم
وزن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن
نشانه هجایی	---U	---U	---U	---U

از ۴ پایه همسان مفاعیلن تشکیل شده.

خداوندا شېم راروز گردان چوروزم برجهان پیروز گردان

پایه آوایی	خُ دا وَن دا	ش بَم را رو	ز گر دان
	چُ رو زَم بَر	جَ هان پی رو	ز گر دان
وزن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعی:فعولن
نشانه هجایی	---U	---U	--U

تعداد پایه های این بیت بابیت قبل متفاوت است وهرمصراع از ۳رکن تشکیل شده.

روزگار است انکه عزت دهد که خوار دارد چرخ بازیگر از این بازیچه ها بسیار دارد

پایه های اوایی	رو زِ گا ئِ رَس	تین کِ گَه عِز	زَت دَ هَد گَه	خا ر دا رَد
	چَر خِ با زی	گَر اَ زین با	زی چِ ها پِس	یا ر دا رَد
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن
نشانه هجایی	--U-	--U-	--U-	--U-

وزن این بیت فاعلاتن است.

من به هر جمعیتی نالان شدم جفت بد حالان و خوش حالان شدم

پایه آوایی	مَن بِ هَر جَم	عی یَ تی نا	لان شُ دَم
	جُف تِ بَد حا	لا نْ خُش حا	لان شُ دَم
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلا:فاعلن
نشانه هجایی	--U-	--U-	-U-

این بیت از ۳ پایه تشکیل شده ووزن آن : فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

غمش در نهان خانه دل نشیند به نازی که لیلی به محمل نشیند

پایه آوایی	غَ مَشْ دَر	نَ هَانْ خَا	نِ یِ دِل	نِ شِ نَد
	بِ نَا زِی	کِ لِ لِی	بِ مَحْ مِل	نِ شِ نَد
وزن	فعولن	فعولن	فعولن	فعولن
نشانه هجایی	--U	--U	--U	--U

وزن بیت: فعولن فعولن فعولن فعولن

نوع نظم دسته ها بسیار مهم می باشد.

خدایا به خواری مکن از درم که صورت نبندد دری دیگرم

پایه آوایی	خُ دَا یَا	بِ خَا رِی	مَ رَا نَز	دَرَم
	کِ صَوَرَت	نَ بَن دَد	دَرِی دِی	گَرَم
وزن	فعولن	فعولن	فعولن	فعل
نشانه هجایی	--U	--U	--U	-U

وزن بیت فعولن فعولن فعولن فعل

گر جان عاشق دم زند آتش درین عالم زند وین عالم بی اصل را چون ذره ها برهم زند

پایه آوایی	گَر جَانِ عَا	شِیقْ دَمَ زَنَد	آتَشْ دَرِین	عَا لَمَ زَنَد
	وِین عَا لَم	بِی اَصْل رَا	چُون ذَرِها	بَر هَم زَنَد
وزن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن
نشانه هجایی	-U--	-U--	-U--	-U--

وزن بیت: مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن

یار شدم یار شدم با غم تو یار شدم تا که رسیدم بر تو از همه بیزار شدم

پایه آوایی	یا رِ شُ دَم	یا رِ شُ دَم	با غَ مِ تُ	یا رِ شُ دَم
	تا کِ رِ سی	دَم بَ رِ تُ	از ۀ مِ بی	زا رِ شُ دَم
وزن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن
نشانه هجایی	-UU-	-UU-	-UU-	-UU-

وزن بیت: مفتعلن مفتعلن مفتعلن مفتعلن

ای نفس خرم بادصبا از بر یار آمده ای مرحبا

پایه آوایی	ای نَ فَ سی	خُ رَ مِ با	دِ صِ با	
	از بَ رِ یا	را مَ دِ ای	مَرَحَ با	
وزن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعل:فاعِلن	
نشانه هجایی	-UU-	-UU-	-U-	

وزن بیت: مفتعلن مفتعلن فاعِلن

تو حکیمی تو عظیمی تو کریمی تو رحیمی تو نماینده فضلی تو سزاوار ثنایی

پایه آوایی	تُ خَ کی می	تُ عَ طی می	تُ کَ ری می	تُ رَ حی می
	تُنَ مَایِن	دُی فَض لی	تُسِ زَا وا	رِخَ طَایی
وزن	فعلاتن	فعلاتن	فعلاتن	فعلاتن
نشانه هجایی	--UU	--UU	--UU	--UU

وزن بیت: فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن

پایه های اوایی دولختی

«پایه های آوایی همسان دولختی»: وزن هایی است که پایه های آوایی آنها یکی در میان تکرار میشود و به آنها وزن دوری نیز میگویند؛

ای بادبامدادی، خوش می روی به شادی پیوند روح کردی پیغام دوست دادی

پایه اوایی	ای با دِ	با م دا دی	خُش می رَ	وی پِ شا دی
	پی وَن دِ	روح گر دی	پی غا مِ	دوست دا دی
وزن	مفعول	فاعلاتن	مفعول	فاعلاتن
نشانه های هجایی	U--	--U-	U--	--U-

هرمصراع ۴ پایه آوایی دارد و از ۲ پاره همسان تشکیل شده .

همون وزن قری خودمون / دام دارادی دام دادام دا / تودهنهت بمونه که یادت نره

این بیت دوتا وزن می تونه داشته باشه

۱- برش هجایی سه تایی- چهارتایی: مفعول فاعلاتن

۲- برش هجایی چهارتایی- سه تایی: مستفععلن فعولن

ویژگی همسان دولختی:

۱- هر مصراع از دو پاره تشکیل می شود ۲- وزن هر نیم مصراع در حکم یک مصراع ۳- هجای پایانی نیم مصراع مانند مصراع بلند محسوب می شود (یعنی هجا هرچی بود ما بلند حسابش می کنیم :-) ۴- دو پاره با هم یک واحد موسیقایی محسوب می شوند.

شکل آرایش پایه ها:

الف الف الف الف

همسان تک پایه ای:

▲

▲

الف ب الف ب

همسان دولختی:

سلسله موی دوست حلقه دام بلاست هرکه درین حلقه نیست فارغ از این ماجراست

پایه های آوایی	سِل سِلِ لِی	موی دو ست	خَل قِ یِ دا	مِ بَ لَ است
	هَر کِ دَ رین	خَل قِ نِ ست	فَا رِ عَ زین	مَ جَ رَ است
وزن	مفتعلن	فاعلن	مفتعلن	فاعلن
نشانه های هجایی	-UU-	-U-	-UU-	-U-

وزن بیت مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن

هان ای دل عبرت بین ازدیده نظر کن هان ایوان مدائن را اینه عبرت دان

پایه های آوایی	ها نی د	لِ عِب رت بین	از دی دِن	نَ ظَر کُن هان
	ای وا نِ	مَ داین را	آ یی نِ	عِب رت دان
وزن	مفعول	مفاعیلن	مفعول	مفاعیلن
نشانه های هجایی	U--	---U	U--	---U

وزن این بیت به دو صورت:

۱- سه تایی- چهارتایی: مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن

۲- چهارتایی- سه تایی: مستفعلن فعولن مستفعلن فعولن

تادل هرزه گرد من رفت به چین زلف او زان سفر دراز خود عزم وطن نمی کند

پایه های آوایی	تا د لِ هَر	زِ گَر دِ مَن	رَف ت بِ چی	نِ زُل فِ او
	زان سَ فِ ر	دِ را زِ خُد	عَز م وَ طَن	نِ می کُ نَد
وزن	مفتعلن	مفاعِلن	مفتعلن	مفاعِلن
نشانه های هجایی	-UU-	-U-U	-UU-	-U-U

وزن بیت مفتعلن مفاعِلن مفتعلن مفاعِلن

پایه های آوایی ناهمسان

ماپایه های همسان رو یاد گرفتیم حالا پایه آوایی ناهمسان چی هست:

زن های ناهمسان ، اوزانی هستند که در هر مصراع آنها سه یا چهار رکن عروضی متفاوت به کار رفته است . پس در واقع میتوان وزن های شعر فارسی را به سه دسته تقسیم کرد:

همسان : از تکرار یک رکن حاصل می شود

همسان دولختی : از تکرار دو رکن حاصل می شود که آن دو رکن به صورت یکی در میان تکرار می شوند

ناهمسان : از وجود ارکان غیر یکسان در یک مصراع به وجود می آید.

درد عشقی کشیده ام که می‌رس زهر هجری چشیده ام که می‌رس

پایه های آوایی	دَر دِ عِش قی	کِ شِ دِ ام	کِ مِ پُرس
	زَه رِ هِج ری	چِ شِ دِ ام	کِ مِ پُرس
وزن	فاعلاتن	مفاعِلن	فعلن
نشانه های هجایی	--U-	-U-U	-UU

وزن بیت از سه پایه آوایی ناهمسان: فاعلاتن مفاعِلن فعلن تشکیل شده.

به حسن و خلق وفا کس به یار ما نرسد تورادر این سخن انکار کار ما نرسد

پایه های آوایی	بِ حُس نِ خُل	قِ وَ فَا کَس	بِ یَا رِ ما	نَ رِ سَد
	تُ رَا دَرین	سُ خَن نِ کا	رِ کَا رِ ما	نَ رِ سَد
وزن	مفاعِلن	فعلاتن	مفاعِلن	فعلن
نشانه های هجایی	-U-U	--UU	-U-U	-UU

وزن بیت مفاعِلن فعلاتن مفاعِلن فعلن

برای تشخیص وزن بیت:

۱. از طریق حافظه شنیداری
۲. هجاهارابه صورت همسان یک پایه ای (اگر شنیداری نتوانستیم) دسته بندی می کنیم
۳. هجاهارابه صورت همسان دولختی: ۴تایی ۳تایی یا ۳تایی ۴تایی (اگر همسان نبود)
۴. هجاهارابه با نظم ناهمسان تقسیم می کنیم. (اگر دولختی نشد)

ماه فروماند از جمال محمد سرون باشد به اعتدال محمد

پایه های آوایی	ما ه فُ رو	ما نَ دَز جَ	ما لِ مُ حَم	مَد
	سَ ر و نَ با	شَد بُ ا عِ تَ	دا لِ مُ حَم	مَد
وزن	مفتعلن	فاعلات	مفتعلن	فع
نشانه های هجایی	-UU-	U-U-	-UU-	-

وزن بیت: مفتعلن فاعلات مفتعلن فع

بنمای رخ که باغ و گلستانم آرزوست بگشای لب که قند فراوانم آرزوست

پایه های آوایی	بِن مای رُخ	کِ باغْ گُ	لِس تانَ ما	رِ زوست
	بُگ شای لَب	کِ قَن دِ ف	را وانَ ما	رِ زوست
وزن	مستفعلن	مفاعِلن	مستفعلن	فعل
نشانه های هجایی	-U--	UU-U	-U--	-U

وزن بیت: مستفعلن مفاعِلن مستفعلن فعل

یا: مفعول فاعلاتن مفاعیل فاعلن

نکته: درساماندهی نشانه های هجایی ممکن است با برش های آوایی مختلفی روبه رو باشیم و یک شعر دووزن داشته باشد.

ازکرده خویشتن پشیمانم جز توبه ره دگر نمی دانم

پایه های آوایی	از گَر دِ ی	خِ ش تَن پ	شِ مائِم
	جَز تَو پِ ر	ه دِ گَر ن	مِ دائِم
وزن	مستفعلن	فاعلات	مستفعل
نشانه های هجایی	UU--	U-U-	---

وزن بیت: مستفعلن فاعلات مستفعلج

یا: مفعول مفاعِلن مفاعیلن

نکته: درتقسیم بندی هجاها نظم همسان بر ناهمسان ترجیح دارد.

تارفت مرا از نظر ان چشم جهان بین کس واقف ما نیست که ازدیده چه هارفت

پایه های آوایی	تارِف ت م	را از نَ ظ	ران چِش م ج	هان بین
	کَس واقِ ف	ما نیس تِ کِ	از دی دِ چ	ها رفت
وزن	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستف
نشانه های هجایی	UU--	UU--	UU--	--

وزن بیت: مستفعل مستفعل مستفعل مستف

یا: مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن

اختیارات شاعری

گاهی شعرا ز نظر آوایی و وزنی دچار ناهماهنگی هایی می شود که شاعر برای رهایی از این ناهماهنگی ها قواعدی را وضع می کند که به آن اختیارت شاعری می گویند.

اختیارات شاعری ۲ نوع است: ۱- زبانی ۲- وزنی

اختیارات زبانی: با نحوه بیان و شیوه تلفظ

۱- حذف همزه

اگر همزه بین یک صامت و یک مصوت بیاید حذف می گردد. مثال:

سعدی نظر از رویت کوتاه نکند هرگز ور روی بگردانی، در دامن آویزد

شع دی نَ	طَ رَزَ رو یَت	کو تَه نَ	کُ نَد هَر گِز
u - -	- - - u	u - -	- - - u
وَر رو ی	بِ گَر دانی	دَر دا مَ	نَ تا وی رَد
u - -	- - - u	u - -	- - - u
مفعول	مفاعیلن	مفعول	مفاعیلن

در هجا پنجم مصرع اول و هجا دوازدهم مصرع دوم از اختیار زبانی حذف همزه استفاده کرده.

۲- تغییر کمیت مصوت ها

به ضرورت وزن شعر، مصوت کوتاه را بلند یا برعکس تلفظ می کنیم.

الف) بلند تلفظ کردن مصوت های کوتاه

گاهی شاعر بنا بر ضرورت کسره اضافه ، و (ضمه) عطف یا ربط و نیز مصوت های کوتاه پایان کلمه را بلند به حساب می آورد.

نسیم صبح را گفتم که با او جانبی داری کز آن جانب که او باشد صبا عنبر فشان آید

نِ بی داری - - - U	کِ با او جا - - - U	ح را کُف تَم - - - U	نِ سی م صُب - U - -
فِ شَا نایِد - - - U	صِ با عَن بَر - - - U	کِ او با شَد - - - U	کِ زانِ جا نِب - - - U
مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن

شاعر در هجای سوم مصراع اول ، کسره اضافه پایان واژه را بلند تلفظ کرده.

همچنین در هجای دوم مصراع دوم همزه را حذف کرده .

توکجایی تاشوم من چاکرت چارقت دوزم کنم شانه سرت

چا کِ رَت - U -	تا شِ وَم مَن - - U -	تُ کِ جا یی - - U U -
نِ سِ رَت - U U - -	رَم کُ نَم شَا - - U -	چا رُ قَت دو - - U -
فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن

شاعرُ رَاوَرَه تُ بلند در نظر گرفته.

و در هجای نهم مصراع دوم مصوت کوتاه - رانیز بلند در نظر گرفته.

نکته: به ندرت مصوت کوتاه - را بلند نظر گرفته . مثال:

نه سبوی پیدادر این حالت ، نه آب خوش ببین والله اعلم بالصواب

لَتَنَّ آب - U -	دا دَ رین حا - - U -	نَ سَ بو پی - - UU -
بِصَّ صَ واب - U -	لا هُ اع لَم - - U -	خُشَّ بَ بین وُل - - U -
فاعِلن	فاعِلاتن	فاعِلاتن

ب) کوتاه تلفظ کردن مصوت های بلند

کلماتی که به مصوت بلند **و/ی** ختم می شوند اگر بعد از آن مصوت ها، مصوتی بیاید شاعر اختیار دارد که مصوت های بلند و/ی را کوتاه تلفظ کند و میان دومصوت صامت **ی** قرار می گیرد که به آن **ی میانجی** می گویند.

دردام افتاده آهویی چند محکم شده دست و پای در بند

یِ چَند - -	تا دِ آ هو - U - U	دَ ر دام ف U U - -
دَر بند - -	دَسَ تِ پا یِ U - U -	مُحَ گَم شُ دِ U U - -
فَع لَن	فاعِلات	مستَفعل

هجای هشتم مصراع اول بیت بلند، و هجای معادلش در مصراع دوم کوتاه است. هجای کوتاه مصراع دوم را نمی شود بلند تلفظ کرد اما هجای بلند مصراع اول را کوتاه تلفظ می کنیم.

نکته:

مصوت بلند /و/ در کلمات تک هجایی بو، رو، جو، مو و.. هیچوقت کوتاه نمی شود. فقط در کلمه سو در صورت اضافه شدن به کلمه دیگر ممکن است کوتاه شود. مثال:

پس سوی کاری فرستاد آن دگر تا از این دیگر شود او با خبر

پس سو ی کا - U - - U	ری فِ رس تا - - U -	دان دِ گر - U -
تا آ زین دی - U -	گر شِ وِد او - U -	با خَ بر - U -
فاعلاتن	فاعلاتن	فاعِلن

نکته: مصوت بلند ی در کلماتی مثل: گیاه، عامیانه، زیاد، قیامت و... همواره کوتاه است. مثال:

بیا تا قدر یکدیگر بدانیم که تا ناگه ز یکدیگر نمایم

پ یا تا قَد - - U	رِ یک دی گر - - U -	بِ دا نیم - U -
کِ تا نا گَه - - U	زِ یک دی گر - - U -	نَ ما نیم - U -
مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعی

اختیارات شاعری (وزنی)

اختیاراتی که به وزن و آهنگ مربوط می شود.

۱- بلند بودن هجای پایان مصراع: هجای پایانی مصراع همیشه بلند حساب می شود (-)

سرورامانی ولیکن سرور رفتار نه ماه رامانی ولیکن ماه را گفتار نه

سر و را ما - U -	نی و لی گن - U -	سرو را گُف - U -	تار ر - U - -
ماه را ما - U -	نی و لی گن - U -	ما ه را گُف - U -	تا ر - U - -
فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعِلن

هجامصراع آخريلند حساب شده.

۲- آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن: شاعری تواند فقط در رکن اول مصراع به جای فعلاتن، فاعلاتن بیاورد نه برعکس

یاد باد آن که زما وقت سحر یاد نکرد به وداعی دل غمدیده ما شاد نکرد

یا د با دان - - U -	ک ز ما وق - - U U	ت س ح ر یا - - U U	د ن گرد - U U
پ و دا عی - - U U	د ل غم دی - - U U	د ی ما یا - - U U	د ن گرد - U U
فعلاتن	فعلاتن	فعلاتن	فعلاتن

۳- ابدال: شاعری تواند به جای دو هجا کوتاه کنار هم یک هجا بلند بیاورد: به جای فَعْلُن فَعْلُن

-- = -UU

چو بشنوی سخن اهل دل مگو که خطاست سخن شناس نه ای جان من خطا اینجاست

چُ بِشَن وی - U - U	شُ خَ نِ اه - U - U	لِ دِل مَ گو - U - U	کِ خَ طا ست - U - U
شُ خَن شِ نا - U - U	سِ نِ ای جا - U - U	نِ مَن خَ طا - U - U	این جاست - UU
مفاعِلن	فعلاتن	مفاعِلن	فعلن

نکته: این اختیار شاعری دو هجای ماقبل آخر بسیار رایج است اما در ارکانی مثل مفتعلن، فعلاتن، مستفعل کاربرد آن کمتر است. تنها می تواند بنابر ضرورت به جای هریک از اینها: --- (مفعولن) بیاورد.

می کو ش ب U U - -	هَر وَ رَقِ ک U - U -	خا نی - -
کان دا نش - - - UU	را ت ما م U - U -	دا نی - -
مستفعل	فاعلات	فع لن

۴-قلب: شاعری تواند یک

هجای بلند و یک هجای کوتاه کنارهم را جابه جا کند و به جای یک هجای کوتاه و یک هجای بلند، یک هجای بلند و یک هجای کوتاه بیاورد یا برعکس:

کیسه هنوز فربه است باتوازان قوی دلم چاره چه خاقانی اگر کیسه رسد به لاغری

کی سِ هِ نو -U-U	ز قَر بِ هست -U-U	بَا تُ اَ زان -U-U	قَ وی دِ لَم -U-U
مفتعلن	مفاعِلن	مفتعلن	مفاعِلن
چا رِ چِ خا -UU-	قا نِ یَ گَر -UU-	کی سِ رِ سَد -UU-	بِ لا غَ ری -U-U
مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفاعِلن

در رکن دوم مصراع دوم به جای مفاعِلن، مفتعلن آمده است.

وزن در شعر نیمایی

نیمابرای رهایی از تنگنای عروزی مبتنی بر تساوی و نظم هجاهای هر مصراع، شکل جدیدی از وزن را ایجاد کرد؛ به این صورت که قید تساوی هجاهای دو مصراع را برداشت و دست شاعر را در سرودن شعر باز گذاشت؛ بی آنکه از زیبایی موسیقایی وزن قدیم بکاهد.

ویژگی شعر نیمایی:

۱- شعر نیمایی «وزن عروضی» دارد؛

۲- کوتاهی و بلندی مصراع ها و تعداد هجاها برابر نیست

۳- لازم نیست که تعداد وزن واژه های هر مصراع آن یکسان باشد؛ (میتوان نیمی از وزن واژه را در يك مصراع قرارداد).

نکته: کوتاهی و بلندی مصراع های شعر در برخی از قال بهای شعر کهن؛ مثل «قالب مُستزاد» پیشینه داشته است.

می تراودم هتاب	پایه های آوایی	می ت را و د مه تاب
	وزن	فاعلاتن فع لن
		--U-- --
می درخشد شب تاب	نشانه های هجایی	می د رخ شد شب تاب
		فاعلاتن فع لن
		--U-- --
نیست یک دم شکند خواب به چشم کس ولیک		نی ست یک دم / شِ گ ند خا/ ب ب چش م / گ ش لیک
		فاعلاتن / فعلاتن فعلاتن فعلن
		-UU/--UU/--UU/--U-
غم این خفته چند		ع م این خُف تِ ی چنْد
		فعلاتن فعلن
		-UU / --UU
خواب در چشم ترم می شکند		خا ب در چش م ت رم می / شِ گ نْد
		فاعلاتن فعلاتن فعلن
		-UU/--UU/--U-

در عروض سنتی برای هر یک از وزن ها اسمی قرارداد شده اند، مثال:

وزن حاصل از تکرار ارکان زیر را:

مفاعیلن: هزج، فاعلاتن: رمل، مستفعلن: رجز و فعولن: مقارب.

بحر چیست:

واحد وزن شعر فارسی مصراع است، ولی برای نام گذاری وزن ها به شیوه عروض عرب-بیت، مبنای محاسبه قرار گرفته که در عروض سنتی آن را بحر نامیده اند.

کوتاه ترین مصراع شعر سنتی فارسی دو رکن و طولانی ترین آن چهار رکن دارد که در مجموع، بیت های شعر فارسی چهار، شش یا هشت پایه خواهند داشت. مثال:

وزن فاعلاتن (رمل): اگر هر مصراع دارای چهار فاعلاتن باشد، مجموع پایه های دو مصراع، هشت فاعلاتن خواهد بود = بحر رمل مثنی.

اگر تعداد پایه ها شش تا باشد = رمل م سدس

اگر تعداد پایه ها چهار باشد = مربع

اگر پایه اخر کامل باشد = سالم

اگر یک هجا از رکن پایانی حذف شود = محذوف

مثال: بیت زیر دارای هشت رکن کامل فاعلاتن است = رمل مثنی سالم

هر که هر چیزی دوست دارد، جان و دل بر وی گمارد / هر که محرابش تو باشی، سر ز خلوت برنیارد (سعدی)

بلبلی برگ گلی خوش رنگ در منقار داشت / واندر آن برگ و نوا خوش ناله های زار داشت (حافظ)

بیت دارای هشت رکن کامل فاعلاتن است؛ اما رکن پایانی کامل نیست و یک هجا از آخر آن حذف شده است، = رمل مثنی محذوف

به سوزی ده کلامم را روایی / کز آن گرمیکند آتش گدایی (وحشی بافقی)

= هزج مسدس محذوف

به ندرت اتفاق می افتد که بیت دارای چهار رکن باشد؛ مثلاً هر مصراع بیت زیر از دو مستفعلن درست شده است؛ = رجز مربع سالم

دریاهستی دم به دم در چرخ و تاب و پیچ و خم